

УДК 811.161.1(07)

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА ПІДГОТОВЧОМУ ВІДДІЛЕННІ

I.M.Oguy

***Анотація.** У статті схарактеризовано засоби організації самостійної роботи іноземних студентів у вишах України; проаналізовано специфічні риси самоосвіти студентів-іноземців; визначено місце, значення й перспективи самостійної роботи в освітньому процесі.*

***Ключові слова:** самостійна робота, навчально-пізнавальна діяльність, позааудиторне навчання, контроль, пізнавальний процес, розвиток особистості.*

***Анотация.** В статье охарактеризованы средства организации самостоятельной работы иностранных студентов в вузах Украины, проанализированы специфические черты самообразования студентов-иностранцев, определены место, значение и перспективы самостоятельной работы в образовательном процессе.*

***Ключевые слова:** самостоятельная работа, учебно-познавательная деятельность, внеаудиторное обучение, контроль, познавательный процесс, развитие личности.*

***Summary.** The article discusses the scientific and methodological tools organization of independent work of foreign students in Ukrainian universities and defines its characteristics and place in the educational process.*

***Key words:** independent work, educational and cognitive activities, extracurricular training, supervision, cognitive process, the development of personality.*

Постановка проблеми. Самостійна робота студентів разом з аудиторною є однією з важливих форм навчального процесу. Поняття «самостійна робота» широко використовується в практиці викладання російської мови як іноземної для позначення виконання учнями домашніх завдань, переважно в позааудиторний час. Але будь-яка навчальна діяльність студента є діяльністю самостійною в широкому сенсі: весь навчально-пізнавальний процес – це робота механізмів пам'яті, мислення, слухового, зорового й мовного апарату самого учня. Ось чому, визначаючи поняття "самостійна робота", необхідно виходити не стільки з характеру діяльності студента, скільки з характеру управління нею [6, с. 335], тобто з того, чи управляє викладач цією діяльністю безпосередньо чи опосередковано, через спеціальні навчальні матеріали.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномасштабні проблемні питання самостійної роботи студентів студіювались такими вченими, як О.М.Алексюк, А.А.Аюрзанайн, Н.Г.Герман, І.І.Зимня, В.А.Козаков, В.Г.Костомаров, П.І.Підкасистий, Г.Г.Пушкіна, С.А.Сільвашко, О.В.Чувіліна. Більшість дослідників під самостійною роботою студентів розуміє роботу, яка виконується без прямої участі педагога на аудиторних і позааудиторних заняттях. Так, І.І.Зимня, вважає самостійну роботу тих, хто навчається, вищою формою їхньої навчальної діяльності, яка має значний інтерес у плані психологічного аналізу цієї діяльності [4, с. 25]. Досліджуючи функції самостійної роботи, П.І.Підкасистий дійшов висновку, що вона виступає «в ролі специфічного педагогічного засобу організації і керування самостійною діяльністю студента в навчальному процесі» [4, с. 8-9]. С.І.Трубачова наголошує, що «процес самостійного пізнання є результатом розумової діяльності, його можна розглядати як активну цілеспрямовану діяльність, у ході якої здійснюється переробка вже відомої і тільки що сприйнятої інформації» [8, с. 39]. Є.М.Розенбаум велику увагу приділяє роботі в парах під час самостійного опрацювання навчального матеріалу, яка наближає умови виконання вправ до природних умов бесіди, що має велике психологічне значення для тих, хто навчається [6, с. 32]. На думку В.Козакова, «самостійна робота студентів – це специфічний вид діяльності навчання, основною метою якого є формування самостійності суб'єкта, який навчається, а формування знань, умінь і навичок здійснюється безпосередньо через зміст і методи всіх видів навчальних занять, як аудиторних, так і позааудиторних» [5, с. 12].

Не викликає заперечення думка, що будь-яка справжня освіта досягається лише шляхом самоосвіти. Саме вона здатна забезпечити постійне зростання професійної кваліфікації і рівня підготовки фахівця, спонукає до творчого пошуку. Як відомо, пріоритетною задачею вищої школи є виховання спеціаліста, здатного постійно удосконалювати свої професійні навички, тобто здатного до самоосвіти. У новій освітній парадигмі студент з пасивного споживача знань повинен перетворитися на

активного суб'єкта, що вміє грамотно сформулювати проблему, проаналізувати можливі шляхи її розв'язання й отримати оптимальний результат. Тобто, по суті, мова йде про зміну парадигми навчання на парадигму освіти. У такому ракурсі самостійна робота студентів стає не просто важливою формою навчального процесу, вона перетворюється на його основу. Відтак самостійна робота студентів-іноземців, які у процесі навчання долають ще й мовний, культурологічний, побутовий бар'єри, сьогодні потребує особливої уваги. Відсутність системних студій щодо питань організації самостійної роботи іноземних студентів, зокрема слухачів підготовчого відділення, у світлі нової освітньої парадигми і зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Мета статті – визначити характерні риси організації самостійної роботи іноземних студентів та її місце в освітньому процесі.

Заявлена мета передбачає розв'язання **таких завдань**: 1) визначити характерні риси дій, які класифікуються як самостійна робота, а також основні принципи організації навчальних матеріалів для самостійної роботи; 2) описати блоки завдань для самостійної роботи іноземних студентів на початковому етапі навчання; 3) проаналізувати місце контролю в самостійній роботі студентів-іноземців та визначити основні форми його проведення; 4) схарактеризувати місце й значення самостійної роботи в організації навчання іноземних студентів, зокрема при вивченні української / російської мови.

Виклад основного матеріалу. Сучасна європейська система освіти спрямована на перенесення центру тяжіння в навчальному процесі з аудиторних форм навчання на позааудиторні. Змінюється і роль лекції у навчальному процесі вищих навчальних закладів. Їхня кількість і значення як джерела знань програмного навчального матеріалу зменшується, а настановча, орієнтуюча, узагальнююча та мотивуюча функції підсилюються. Самостійне вивчення значної частини теоретичного матеріалу й формування умінь його застосувати до розв'язання практичних завдань неможливе без активізації самостійної роботи студента.

Навчальні дії, які здійснюються студентами без безпосереднього контакту з викладачем, класифікуються як самостійна робота і визначаються: 1) метою роботи (підготовка до практичних занять, контрольних робіт, підготовка до конкурсів, олімпіад тощо); 2) етапом роботи над навчальним матеріалом (презентація, тренування, практика, контроль); 3) джерелом інформації (друковані, аудитивні, аудіо-, візуальні матеріали); 4) методом виконання (аудиторія, бібліотека, лабораторія, поза аудиторією); 5) характером роботи (вивчення літератури, конспектування рекомендованої для самостійного вивчення літератури, написання реферату або конспекту).

Враховуючи, що іноземні слухачі підготовчого відділення не володіють навичками самостійної роботи, викладач повинен насамперед пояснити роль і значення самостійної роботи, познайомити з видами, формами та прийомами такої роботи. Пояснення викладача слід будувати таким чином, щоб орієнтувати студентів на чітке розуміння очікуваного результату при розв'язанні кожної навчальної задачі.

Самостійна робота іноземного студента є обов'язковою складовою частиною навчального процесу, одним із компонентів навчального плану. Основними принципами такої самостійної роботи є: активність та інтерактивність, системність та послідовність, індивідуалізація, успішність, позитивність та оптимальність [4, с. 215]. Створення навчальних матеріалів з орієнтацією на самостійну роботу є важливим аспектом у навчанні російської мови як іноземної. Це можуть бути певні розділи підручника, які під рубрикою «Домашня робота», «Самостійна робота» об'єднують вправи, що призначені для самостійного виконання студентами.

Навчальні матеріали для самостійної роботи іноземних студентів мають бути організовані методично таким чином, щоб: 1) компенсувати відсутність викладача; 2) стимулювати пошук самостійних рішень, спонукати до активної цілеспрямованої діяльності; 3) дати можливість перевірити свій результат.

Щодо класифікаційних критеріїв самостійної роботи, зупинимось на таких, на нашу думку, важливих для студентів-іноземців:

1) за характером керівництва й способом здійснення контролю за якістю знань з боку викладача (з урахуванням місця, часу проведення):

а) аудиторна / позааудиторна (3-4 години на день, у т. ч. й у вихідні);

б) колективна робота під контролем викладача / індивідуальні заняття з викладачем.

2) за рівнем обов'язковості:

а) обов'язкова, визначена навчальними планами й робочими програмами (виконання домашніх завдань, підготовка до практичних занять, лекцій тощо);

б) рекомендована (участь у роботі наукових гуртків, конференціях, підготовка наукових тез, статей, доповідей тощо);

в) зініційована (участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, вікторинах, виготовлення наочності, підготовка технічних засобів навчання тощо).

3) за рівнем прояву творчості:

а) репродуктивна, що здійснюється за певним зразком (розв'язування типових задач, заповнення таблиць, моделювання схем, виконання тренувальних завдань, що вимагають осмислення, запам'ятовування й простого відтворення раніше отриманих знань);

б) реконструктивна, яка передбачає слухання й доповнення викладача, складання планів, конспектів тощо;

в) евристична, спрямована на розв'язання проблемних завдань, отримання нової інформації, її структурування (складання опорних конспектів, схем-конспектів, розв'язання творчих завдань);

З позиції викладача ефективність будь-якого засобу/форми організації самостійної роботи студента-іноземця визначається насамперед тим, наскільки успішно той чи інший засіб/форма сприяє управлінню формуванням конкретних дій та операцій певного студента, оскільки, як відомо, слухачами підготовчого відділення стають громадяни різних країн та різних вікових категорій. Крім того, важливо чітко розмежовувати навчальні матеріали для самостійної роботи в аудиторії та в позааудиторний час. Так, самостійна робота в аудиторії – це робота в парах або мікрогрупах, а також індивідуальна робота студента без безпосереднього контролю з боку викладача або під його консультаційно-коригуючим контролем.

Результативність самостійної роботи іноземних студентів значною мірою залежить від рівня навчально-методичного забезпечення, тобто наявності посібників, конспектів лекцій, роздаткового та іншого матеріалу, укладеного для організації самостійної роботи. Важливо, що навчальні матеріали для аудиторної та позааудиторної роботи повинні бути єдиним цілим, щоб робота студентів в аудиторії була логічним продовженням їхньої самостійної роботи поза аудиторією [1, с. 221] і навпаки. Доцільними в цьому разі постають так звані навчальні комплекси, наприклад, посібник для аудиторної роботи, посібник для позааудиторної/самостійної роботи, збірник тренувальних вправ (бажано із ключами, самоперевіркою), збірник контрольних робіт і т. п.

Викладач, добираючи матеріали для самостійної роботи іноземних студентів, повинен пам'ятати, що робота з цими матеріалами, тобто виконання вправ, завдань, самоперевірка й самоконтроль мають залучити студентів до активної самостійної навчальної діяльності, викликати в них бажання й прагнення працювати творчо, шукати й знаходити самостійні рішення, розвинути готовність до подальшої самоосвіти. Ми переконані, що успішне розв'язання цих завдань значною мірою визначається тими вправами й завданнями, які складають зміст матеріалів і є органічною частиною єдиної системи вправ і завдань навчального комплексу.

У навчальному комплексі, про який згадувалось вище, варто виділити такі блоки завдань:

- завдання, пов'язані із засвоєнням мовного (лексичного, граматичного) матеріалу;
- завдання для розвитку навичок і вмінь ознайомлюватись і переглядового читання;
- завдання для розвитку монологічного та діалогічного, усного та письмового мовлення;
- завдання, спрямовані на розвиток у студентів-іноземців прийомів і навичок самостійної роботи

(робота зі словником та іншою довідковою, навчальною літературою). Саме ці завдання дуже важливі на початковому етапі навчання.

Викладачеві необхідно чітко визначити цілі й завдання самостійної роботи. Студенту необхідно знати (на початковому й середньому етапах навчання) і вміти визначати (на пізнішому етапі навчання) цілі та завдання. Як відомо, «формування готовності до усвідомленої і раціональної самоорганізації включає в себе роз'яснення викладачем цілей і завдань кожної конкретної самостійної роботи: для чого, навіщо й чому потрібно її зробити, які вміння будуть вироблені в результаті її виконання» [2; с. 165].

Важливою складовою в організації самостійної роботи іноземних студентів є алгоритм виконання самостійної роботи, що має бути обов'язково запропонований студентам. Алгоритм – регламентована система навчальних дій, що забезпечують досягнення певної мовної або мовної мети. Алгоритм може бути представлений у вигляді пам'ятки, в якій будуть прописані дії, спрямовані на виконання завдань різного типу. «Призначення пам'яток – допомогти студентам оволодіти навичками самостійної роботи на свідомій основі, розвинути вміння аналізувати власну ... діяльність» [2; С. 165 – 166]. Найбільш продуктивним, на нашу думку, є складання пам'ятки спільно зі студентом.

На початку навчання студенту необхідна демонстрація виконання тих чи інших завдань на занятті, що стане хорошим стартом для самостійної роботи, в основі якої лежить копіювання зразка, наданого викладачем. На пізніших етапах навчання студенту буде достатньо пам'ятки для відтворювальної

самостійної роботи. Ще пізніше студент буде здатний виконувати творчу самостійну роботу (наприклад, здатність формулювати свої думки стосовно будь-якої теми, аргументувати свою позицію в дискусії і т.ін.)

Навчання прийомам самостійної роботи слід проводити регулярно (особливо в 1 семестрі), на кожному аудиторному занятті під постійним контролем викладача, а потім (у разі необхідності) ускладнювати завдання [3, с. 115].

Важливою складовою в організації самостійної роботи іноземних студентів є контроль, оскільки без контролю будь-який процес виявляється некерованим. Контроль допомагає своєчасно виявити неминучі в будь-якій діяльності вади, помилки й оперативно вжити заходів для їх усунення. Результати контролю дозволяють створити необхідні передумови для стимулювання студентів.

Система контролю включає в себе поточний, поетапний і підсумковий контроль. Вважають [3, с. 120], що на початковому етапі навчання більш ефективним буде поточний (безперервний, як навчальний процес), а форми контролю – на розсуд викладача.

На початковому етапі контроль здійснюється безпосередньо після виконання самостійної роботи викладачем. виправлення помилок викладач супроводжує поясненням. На наступному етапі контроль здійснюють самі студенти «при мінімальному словесному втручанні викладача (вказівка на зону помилки за допомогою питання). Надалі, коли самоконтроль сформований, але недостатньо автоматизований, сигналом для самокорекції студентів служить викладацька інтонація, міміка, легке постукування» [3; с. 167 – 168]. Пізніше, в залежності від виду самостійної роботи, також може здійснюватися взаємний контроль (усна або письмова робота в аудиторії) та індивідуальний контроль. Для самоконтролю необхідні ключі, схеми, таблиці, питання для самоперевірки.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, методично грамотна організація самостійної роботи не тільки допоможе іноземним студентам в оволодінні російською мовою, але й забезпечить їм можливість для подальшого вдосконалення їхньої комунікативної компетенції в режимі самонавчання. Крім того, навички самостійної роботи, сформовані в процесі вивчення мови, завдяки механізму переносу, спрацьовують (або набагато легше формуються) і в інших сферах навчально-пізнавальної діяльності, а це означає, що студенти зможуть самостійно поповнювати свої знання в будь-якій актуальній для них галузі.

Раціональна організація самостійної роботи іноземних студентів з використанням інноваційних форм дозволяє не тільки інтенсифікувати роботу в якісному засвоєнні навчального матеріалу, а й закладає основи подальшої постійної самоосвіти та самовдосконалення, а інформаційно-освітнє середовище, яке створюється за допомогою інтеграції сукупності програмно-апаратних та традиційних форм навчання, визначає самостійну роботу студента як більш незалежну, пріоритетну та творчу.

Перспективи дослідження заявленої проблеми вбачаємо в подальшій розробці форм, методів і прийомів організації самостійної роботи іноземних студентів з метою забезпечення належного рівня освіти та задля сприяння інтеграції української системи вищої освіти в єдиний європейський простір.

Література

1. Бутенко Л.Б. Методичні основи формування комунікативної компетенції іноземному студенту у процесі навчання української мови в технічному ВНЗ / Л.Б. Бутенко, І.М. Огуй // Вісник Прикарпатського національного університету. Серія : Педагогіка. – 2013. – Випуск XLVIII. – С.29-33.
2. Герман Н.А., Адаптація форм організації самостійної роботи студентів до сучасних технологій навчання/ Н.А. Герман, Н.В. Тягунова // Вища школа. – 2010. – №4-5. – С.53-61. 3. Костомаров В.Г. Методика викладання російської мови як іноземної / В.Г. Костомаров, О.Д. Митрофанов. – М.: Рус.яз., 1990. – 267 с.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А.Зимняя. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 476 с.
5. Козаков В.А. Самостійна робота студентів і її інформаційне забезпечення / В.А. Козаков – К. : НМК ВО, 1990. – 248 с.
6. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання // Алексюк А.М., Аюрзанайн А.А. Підкасистий П.Г., Казаков В.А. – К.: ІСДО, –1993. – С.335-339.
7. Фурдіяк Н.Ю. Самостійна робота першокурсників та її особливості / Н.Ю. Фурдіяк. – Вісник Вінницького політехнічного інституту. 1995. – № 3. – С. 95-101.